

Leňka Šolćic

Relatiwne pronomeny w spisownej a wobchadneje hornjoserbšćinje

1. Zawod

W předležacym přinošku wopisujetej so forma a funkcija wubranych relatiwnych pronomenow w hornjoserbskej spisownej řeči a we wobchadneje hornjoserbšćinje katolskeje Hornjeje Łužicy.

Z pomjenowanjom „serbska wobchadna řeč“ (skrótšene SWR, alternatiwne pomjenowanja w tutym přinošku tež *wobchadna řeč*, *wšědna hornjoserbšćina* abo *wobchadna hornjoserbšćina*) je tu měnjena wšědna řeč džensnišeho dnja w regionje katolskeje Hornjeje Łužicy, kotryž wobjima gmejny zarjadnišeho zwjazka „Při Klóšterskej wodže“ Ralbicy–Róžant, Chrósćicy, Njebjelčicy, Worklecy a Pančicy-Kukow. Tu je hornjoserbšćina žiwa řeč, t. r. wužiwa so wšědny džen hač do najmlódšeje generacije a je w swójbach řeč přenjeje socializacije. Wjetšina wobydlerjow je maćernorěčna serbska (75 %, hlej WALDE 2004) a tući serbskorěčni su bilingwalni serbsko-němscy. Tež w pěstowanjach a šulach kubla a wuwučuje so na maćernorěčnym niwowje. Wšědna hornjoserbšćina tuteje kónčiny rozeznawa so na wšitkich runinach řeče wot spisowneje hornjoserbšćiny, kaž tež wot něhdyšeho katolskeho dialekta. Zbytki dialekta namakaja so hłownje hišće pola najstaršich wobydlerjow; tradicionelny dialekt jako samostatna warjeteta pak džensa hižo skerje njeeksistuje.¹

2. Relatiwny pronomen a partikla w słowjanskich řečach

W fokusu přinoška stejitej deklinabelny relatiwny pronomen a njedeklinabelna partikla, kiž stejitej na spočatku subordinowaneje atributiwneje relatiwneje sady a počahujetej so na substantiw we hłownej sadze.² Tajkej dwaj relatiwnej markeraj wobsedza wšitke slo-

¹ K zarjadowanju SWR do řečneho systema serbšćiny w poměrje k spisownej řeči kaž tež ke katolskemu dialektej hlej SCHOLZE (2008: 24–42). Tamniša definicija SWR wotpowědowaše tehdyšim slědženjam před 15 lětami a ma so tu na zakładze dalšich slědženjow a wuhódnoćenjow nahrawanych tekstow aktualizować. Sprěnja zaprijeja so tež řečnicy třoch dalšich gmejnow (Njebjelčicy, Pančicy-Kukow a Worklecy), zdruha su řečnicy wězo starši hač w tehdyšim času. Jako SWR wobhladuju tu wšědnu warjetetu poľnokompetentnych řečnikow wšelakich generacijow we wopisanym regionje. To je pola wjetšiny chětro homogena wobchadna řeč: pola někotrych sylnišo wobwliwowana wot spisowneje řeče, pola druhich, jednotliwcow a wosebje řečnikow najstaršeje generacije, hišće z dialektalnymi elementami. Dalše wotpowědne slědženja w přichodže wunjesu zawěsće dokładnišu definiciju a sociolinguistiske charakteristika tuteje warjetety.

² Tajke sady słušeja do tak mjenowaneho typa „headed relative clauses“, dokoľž je we hłownej sadze korelat („hłow“) w formje substantiwa, na kotryž so relatiwny pronomen resp. partikla počahujetej. Relatiwne sady klasifikuja so do wšelakich typow, wotwisujo wot 1. relatiwneho elementa, kiž zawjedže relatiwnu sadu (pronomen, partikla), 2. wot elementa we hłownej sadze, na kotryž so relatiwny marker počahuje (headed, light-headed, headless etc.), 3. wot jich funkcije (restriktiwna, njerestriktiwna, maksimalizowaca) abo 4. wot pozicije relatiwneje sady (před hłownej sadu, za hłownej sadu etc.), přir. SONNENHAUSER/WANDL (2020).

wjanske rěče, na př. ds. *kótaryž*³ – *kenž*, (*ako*), ru. *kotoryj* – *čto*, p. *który* – *co*, č. *který* – *co*⁴, słowj. *kateri* – *kiž* (hlej dalše w KŘÍŽKOVÁ 1970: 12). Zdžěla stejitej w konkurency, zdžěla stej wobmjezowanej na wěsty kontekst abo wěste morfologiske (kazus), syntaktiske (objekt, subjekt) a semantiske (animatnosć) wuměnjena. W hornjoserbšćinje stej to pronomen *kotryž* ze swojimi deklinaciskimi formami po genusu, kazusu a numerusu a njedeklinabelna partikla *kiž*.⁵ Rozeznawanje mjez restriktiwnej (1a) a njerestriktiwnej (1b) relativnej sadu z pomocu relativneho pronomena abo interpunkciju (hlej jendželšćina), kaž wone w někotrych rěčach předleži, njeje w hornjoserbšćinje rozsudne za to, kajki konektor so wužiwa.⁶ We woběmaj padomaj wužiwatej so pronomen *kotryž* abo partikla *kiž*.⁷

(1a)	<i>Muž,</i> man.NOM.SG.M	<i>kotr-eho-ž</i> which-ACC.SG.M.A-REL	<i>sym</i> be.PRS.1SG	<i>džensa</i> today
	<i>widža-l,</i> see-PTCP.SG.M	<i>měj-eše</i> have-IPRF.3SG	<i>dw-aj</i> two-ACC.M	<i>kofr-aj</i> suitcase-ACC.DU.M
	<i>při</i> with	<i>sebi.</i> himself.DAT		
(1b)	<i>Susodź-ic</i> neighbor-POSS	<i>Pawoł,</i> PN.NOM.SG.M	<i>kotr-eho-ž</i> which-ACC.SG.M.A-REL	<i>sym</i> be.PRS.1SG
	<i>džensa na</i> today on	<i>wik-ach</i> market-LOC.PL	<i>zetka-l,</i> meet-PTCP.SG.M	<i>m-a</i> have-PRS.3SG
	<i>now-e</i> new-ACC.SG.N	<i>awt-o.</i> car-ACC.SG.N		

³ Jednorosće dla poda so w teoretiskich wuwjedženjach přeco singularna maskulinowa forma pronomena, kotraž stej jako zastupjerka za wšitke formy paradigmy.

⁴ Měnjena je tu woprawdže njedeklinabelna relativna partikla *čto* resp. *co* w rušćinje, pólsćinje a čěšćinje, kotraž so w přnim rjedže we wobchadnych warjetetach (GOŁĄB/FRIEDMAN 1972: 37) we wotwisnych padach, kombinowana z anaforskim pronomenom (ru. *čto ... ego*) město deklinabelneho relativneho pronomena wužiwa a na substantiwu počahuje, a nic deklinabelny relativny pronomen ze samsnej formu (*čto* resp. *co*) standardneje rěče, kotryž móže so jenož na njesubstantiwiske korelaty (na př. pronomeny) počahować.

⁵ Zarjadowanje njedeklinabelneho relativuma do słownych družinow je rozdžělne a wotwisne wot definiciskich kriterijow. KŘÍŽKOVÁ (1970: 11) mjenuje njedeklinowany relativum „absolutní relativum“. FASSKE/MICHALK (1981: 625) wobhladujetaj *kiž* jako relativny pronomen, runje tak ŠEWC (1968: 131). RAGUŽ (1997: 397) pomjenuje w chorwašćinje wotpowědne *što* jako konjunkciju („veznik“). W předležacym teksće definuje so *kiž* morfologisce na zakladže njedeklinabelnosće jako partikla, kotraž ma syntaktisku funkciju relativuma. Wjace k rozeznawanju relativneje partikle a relativneho pronomena hlej ZIFONUN (2017). Pronomen *kaj-kiž*, kotryž so w tutym zwisku husto naspomni a ma kwalitatiwny woznam, so tu njewobjednawa.

⁶ Tež w pólsćinje so mjez tutymaj typomaj relativnych sadow njerozeznawa, ale wužiwa so přeco pronomen *który* (LINDE-ŹSIEKNIIEWICZ 2019: 85).

⁷ Za glosěrowanje nałožuja so skrótšenki po *The Leipzig Glossing Rules*, hlej <https://www.eva.mpg.de/lingua/pdf/Glossing-Rules.pdf> (přistup 20.02.2022). Přidatnje wužiwaja so skrótšenki PTL = partikla, A = animatum, V = wirilnosć (muskowosobowosć), INT = interogatiwne. PN stej jako *proper name* = swójske mjeno.

Mjenovať dyrbi so w tutym zwisku tež pronomen *štóž*, wotwodženy wot interogatiwno-ho pronomena *što* z w serbšćinje typiskim relatiwnym postfiksom *-ž* a počahowacy so jenož na wosoby w singularu. Etymologiska zwjazanosć z protosłowjanskim **k̑to* njeje w serbšćinje w nominatiwje tak widžomna kaž w druhich słowjanskich rěčach (ru. *kto*, p. *kto*, č. *kdo*), ale we wotwisnych padach, hlej *kohož*, *komuž* etc. Tež tutón pronomen móže relatiwne sady zahajić. Rozdželenje wotpowědnikow k hornjoserbskimaj pronomenomaj *štóž* a *kotryž* w druhich słowjanskich rěčach na wěšte konteksty je wšelako. W serbšćinje je *štóž*, podobnje kaž w pólsćinje *kto*, sylnje wobmjezowane na tak mjenowane korelatiwne relatiwne sady⁸ typa *Štóž wěrnosć praji, tomu na hubu bija*.⁹ Hižo POLAŇSKI (1967: 78) naspomni fakt, zo wužiwa so město *štóž* w tajkich sadach tež sporadisce pronomen *kotryž*. Tež ŠEWEC-SCHUSTER (1976: 175) a BARTELS/SPIESS (2012: 239) mjenuja tutu móžnosć, ale skerje zastupjenu w staršej spisownej rěči.¹⁰ Pola někotrych rěčnikow džzensnišeje SWR móžemy *kotryž* město *štóž* hišće słyšeć:

(2)	<i>Pětr,</i>	<i>t-ón</i>	<i>hejksnc</i>	<i>měrn-e.</i>
	PN.NOM.SG.M	dem-NOM.SG.M	at-least	calm-NOM.SG.M
	<i>Kotr-y-ž</i>	<i>to</i>	<i>pon</i>	<i>wókotejz-w-e, t-óm</i>
	which-NOM.SG.M-REL	it.NOM	then	stress-PRS-3SG dem-DAT.SG.M
	<i>pon</i>	<i>so</i>	<i>ruc-e</i>	<i>suw-e.</i>
	then	REFL	hand-LOC.SG.F	slide-PRS.3SG

„Pětr je znajmjeńša měrny. Štóž potom stresuje/chwata, tomu so potom w ruce suwa.“ [při nošenju a přestajenju meblow]

3. Relatiwny pronomen *kotryž* a partikla *kiž* w spisownej hornjoserbšćinje

3.1. Morfologiske formy pronomenow

W hornjoserbšćinje wotwodžuja so relatiwne pronomeny wot interogatiwnych pronomenow z přidaćom relatiwno postfiksa *-ž*, na př. *hdy* > *hdyž*, *kotry* > *kotryž*, *što* > *štóž*, *kajki* > *kajkiž* abo *čehodla* > *čehoždla*. Relatiwna partikla *kiž* ma tohorunja postfiks *-ž*, njeeksistuje pak interogatiwny pronomen **ki*, wot kotrehož by móhła wotwodžena być.

⁸ ŠEWEC-SCHUSTER (1976: 175) mjenuje tajke relatiwne sady „zastupowace relatiwne sady“. W germanistice resp. powšitkownej linguistice wužiwa so husćišo terminus „freier Relativsatz“ (ZIFONUN 2017: 1741).

⁹ Přisłowo z HOSE (1996: 272). Pronomen *štóž* steji tu w korelaciji k demonstratiwnemu pronomenej *tomu* we hłownej sadže. Hdyž matej *štóž* a demonstratiwny pronomen samsnu syntaktisku funkciju, t. r. samsny kasus, so demonstratiwny pronomen w serbšćinje husto wuwostaji (BARTELS/SPIESS 2012: 239): *Štóž jamu ryje, Ø sam do njeje padnje* (HOSE 1996: 54). Kwalitatiwne a kwantitatiwne rozšěrjenje pronomena typa *štóž* w relatiwnych sadach w přirunanju z pronomenom typa *kotryž* wopisuje KHOLODILOVA (2017) za wšitke standardne słowjanske rěče. W češćinje je *kdo* porno serbskemu *štóž* bóle rozšěrjene a wužiwa so tež jako relatiwny pronomen, *kotryž* móže so na *každý* abo na pluralowe *všichni* we hłownej sadže počahować. Słowakšćina a pólsćina stej w rozdželenju pronomenow bliže k serbšćinje (KHOLODILOVA 2017: 127).

¹⁰ Za ŠEWCA-SCHUSTERA (1976: 175) wobsteji nimo deklinabelneho pronomena tež hišće móžnosć wužiwanja partikle *kiž* w tajkich korelatiwnych relatiwnych sadach. To wobmjezuje pak so na funkciju subjekta.

Relativny pronomen *kotryž* wotpowěduje němskemu *welcher* abo *der* a deklinuje so po numerusu a genusu, w kongruency z korelatom (“host/head”) we hłownej sadže, na kotryž so počahuje, a po kazusu, wotwisnje wot syntaktiskeje funkcije w relativnej sadže. W tabulce 1 předstajeja so tři genusowe formy w singularu z rozdžělom w kategoriji žiwosće (animatnosće, A) w akuzatiwje. W nominatiwje a akuzatiwje plurala a duala rozeznawa so po kategoriji wirilnosće (v) forma pronomena, za tym hač počahuje so na substantiwu, woznamjenjace muske wosoby (+v) abo zbytnje substantiwu (-v).

	SG		PL	DU
	M, N	F	+v, -v	+v, -v
NOM	<i>kotryž, kotrež</i>	<i>kotraž</i>	<i>kotřiž, kotrež</i>	<i>kotrajž, kotrejž</i>
GEN	<i>kotrehož</i>	<i>kotrejež</i>	<i>kotrychž</i>	<i>kotrejuž</i>
DAT	<i>kotremuž</i>	<i>kotrejž</i>	<i>kotrymž</i>	<i>kotrymajž</i>
ACC	<i>kotryž/kotrehož A, kotrež</i>	<i>kotruž</i>	<i>kotrychž, kotrež</i>	<i>kotrejuž, kotrejž</i>
INS	<i>kotrymž</i>	<i>kotrejž</i>	<i>kotrymiž</i>	<i>kotrymajž</i>
LOC	<i>kotrymž</i>	<i>kotrejž</i>	<i>kotrychž</i>	<i>kotrymajž</i>

Tabulka 1: Deklinacija pronomena *kotryž*

Slědowace přikłady pokazuja elementaj *kotryž* a *kiž* w konteksće sady:¹¹

- (3a) *W projekć-e, kotr-y-ž chc-e*
 in project-LOC.SG.M which-ACC.SG.M-REL want-PRS.3SG
won-a lětsa zakónči-ć, ...
 she-NOM.SG this-year finish-INF
- (3b) *To je sum-a, kotr-u-ž*
 IT.NOM be.PRS.3SG amount-NOM.SG.F which-ACC.SG.F-REL
nje-móž-emy sami zaplaći-ć.
 NEG-can-PRS.1PL ourselves pay-INF
- (3c) *Su to pedagog-ojo, kotř-i-ž*
 be.PRS.3PL IT.NOM educator-NOM.PL.V which-NOM.PL.V-REL
skutk-uj-a na serbsk-ich šul-ach.
 work-PRS-3PL at sorbian-LOC.PL school-LOC.PL.F
- (3d) *Wón pokaza hordže ran-u, kiž měj-eše*
 he.NOM show.AOR.3SG proudly wound-ACC.SG.F REL have-IPRF.3SG
za wuch-om.
 behind ear-INS.SG.N

¹¹ Přikłady su ze wšelakich źórłow, z hornjoserbskeho tekstoweho korpusa „HOTKO“ abo ze serbskeje beletristiki (na př. Jurja Brězanowa trilogija wo Feliksu Hanušu, 1958–1964) a pi-smonych medijow kaž *Serbske Nowiny*, *Serbska šula*, *Rozhlad*.

- (3e) *Jenož* *ći,* *kiž* *su* *tak* *hlup-i*
 only those.NOM.PL.V REL be.PRS.3PL so stupid-NOM.PL.V
- a to nje-wě-dža,* *so na to*
 and IT.ACC NEG-know-PRS.3PL REFL on IT.ACC
- hórš-a!*
 complain-PRS.3PL
- (3f) *wón,* *kiž* *je* *Knjez* *njebjes*
 he.NOM REL be.PRS.3SG master.NOM.SG.N heaven.GEN.PL
- a zemj-e*
 and earth-GEN.SG.F

Kiž so njedeklinuje a wobhladuje so z tym tu jako partikla. Někotre gramatiki a słowniki wobhladuja formu *kimž* (INS/LOC.SG a DAT.PL) jako zbytk přěnjojteje fleksije pronomena *kiž* (na př. ŠEWIC 1968: 131, JAKUBAŠ 1954: 21). Najebać formalneje podobnosće je pak forma *kimž* wotwodžena wot formy *kim*, interogatiwneho pronomena *što* w INS.SG a LOC.SG a DAT.PL a *kimž* je kazusowa forma relatiwneho pronomena *štož* (hlej tabulka 2):¹²

	SG
NOM	<i>štož</i>
GEN	<i>kohož</i>
DAT	<i>komuž</i>
ACC	<i>kohož</i>
LOC	<i>kimž</i>
INS	<i>kimž</i>

Tabulka 2: Deklinacija pronomena *štož*

Na rozdžěl wot *kiž* a *kotryž* móža so formy wotwisnych padow pronomena *štož* jenož na substantiwu w maskulinumje počahować a njeeksistuja pluralowe a dualowe formy w spisownej hornjoserbsčínje. W 15. zwjazku SSA podawa so pak přikład (hlej 4) z Budysekeho dialekta z pozdatnej fleksiwnje pluralowej formu pronomena *štož*, kotraž počahuje so na substantiw, woznamjenjacy žónske wosoby. Tajke pluralowe formy namakamy tež w džzensnišej SWR:¹³

- (4) *Su* *to* *t-e* *holc-y,* *z* *k-imi-ž*
 be.PRS.3PL IT.NOM DEM-PL girl-NOM.PL with who-INS.PL-REL
- sy* *ty* *do* *šul-e* *šo-l?*
 be.PRS.2SG you.NOM in school-GEN.SG.F go-PTCP.SG.M

¹² Podobny zwisk mjez interogatiwnym pronomenom a relatiwnej partiklu we wotwisnym padze předleži w molisanskej słowjensčínje. Tam ma relatiwna partikla *ka* (~*ke*) přidatnu instrumentalnu formu *kime*. Tuta flektěrowana forma je instrumental pronomena *ko* ‚što‘, kotryž je so rozšěrił na instrumental pronomena *što* ‚što‘ a potom tež do sfery relatiwneje partikle *ka* (hlej BREU 2019: 191 sc.).

¹³ Přikład je z SSA (15: 172).

Po prawidłach tworjenja relatiwnych pronomenow zda so forma *kimiž* być wotwodžena wot konstruowaneje instrumentalneje formy *kimi* interogatiwno pronomena. Runje tak kaž *kimi* njeeksistuje *kimiž* w spisownej hornjoserbšćinje. W SWR je drje *kimi*, a z tym tež *kimiž*, po přikładze pluraloweje instrumentalneje formy druhich pronomenow stworjene, na př. interogatiwno *kotrymi* a jeho relatiwno wotpowědnika *kotrymiž*.¹⁴

3.2. Nałožowanje relatiwno pronomena *kotryž* a relatiwneje partikle *kiž*

Pronomen *kotryž* móže so husto z indeklinabelnej partiklu *kiž* narunać, na př. w sadach w (3). Zaměna pak njeje we wšitkich pozicijach a funkcijach móžna. Mjeztym zo njewobsteja za *kotryž* žane wobmjzowanja nastupajo syntaktisku funkciju a genus, wužiwa so *kiž* w spisownej serbšćinje jenož, hdyž ma funkciju subjekta (hlej 3c, e, f) abo direktneho objekta (3a, b, d) w pódlanskej sadze. W funkciji objekta je *kiž* nimo toho wuzamknjene, hdyž počahuje so na animatny substantiw w singularu resp. wirilny substantiw w pluralu a dualu. Je potajkim dosć padow, w kotrychž njemóže so *kotryž* z *kiž* narunać, na př. w (5):

(5a) *muž, kotr-eho-ž (*kiž) sym zetka-l*
man.NOM.SG.M which-ACC.SG.M.A-REL be.PRS.1SG meet-PTCP.SG.M

(5b) *wótčinc-ow, kotr-ych-ž (*kiž) bě-chu*
ancestor-ACC.PL.V which-ACC.PL.V-REL be-IPRF.3PL

wuhna-l-i
chase-away-PTCP-PL

(5c) *Napiš-u swoj-emu syn-ej, kotr-emu-ž (*kiž)*
write.PRS.1SG my-DAT.SG.M son-DAT.SG.M which-DAT.SG.M-REL

hišće ženje pisa-l njej-sym.
still never write-PTCP.SG.M NEG-be.PRS.1SG

W přikładomaj (5a) a (5b) počahuje so *kotryž* na animatny resp. wirilny substantiw (*muž* resp. *wótčincow*) a ma w pódlanskej sadze funkciju direktneho objekta, štož wuzamkuje wužiwanje *kiž*. A tohorunja w funkciji indirektneho objekta w datiwje, kaž w (5c), njemóže so *kiž* zasadić.

Hačrunjež je we hłownej sadze (6) substantiw *Feliks* animatny a indirektny objekt w datiwje, móže so wězo w pódlanskej sadze město *kotryž* partikla *kiž* wužiwać, dokelž ma relatiwny pronomen w relatiwnej sadze funkciju subjekta w nominatiwje:

(6) *Beata j-u donjese Feliks-ej,*
PN.NOM.SG.F she-ACC.SG bring.AOR.3SG PN-DAT.SG.M

kotr-y-ž pódla Mišk-a sedź-eše
which-NOM.SG.M-REL beside PN-GEN.SG.M sit-IPRF.3SG

¹⁴ Słowotwórba a gramatika (fleksija) njedatej so pola relatiwnych pronomenow jasnje džělic, dokelž njesteja fleksiske kóncowki na kóncu. Relatiwny element *-ž* móže so z jedneje strony jako słowotwórbny element k tworjenju relatiwnych pronomenow wobhladować, z druheje jako gramatiski postfiks, hdyž ma so gramatiski charakter relatiwizacije wuzběhnyć.

W gramatice FASSKE/MICHALK (1981: 625) so na to skedžbnja, zo namakaja so w literaturje tež příklady, w kotrychž so njedeklinowane *kiž* w funkciji direktneho objekta wužiwa, hačrunjež počahuje so na wirilny substantiw. Awtoraj wobhladujetaj to jako wliw dialekta.¹⁵

- (7a) *što budž-e ze starš-imi, kiž*
 what be.FUT-3SG with parents-INS.PL REL
(kotr-yh-ž) wopušći-my
 which-ACC.PL.V-REL leave-PRS.1PL
- (7b) *Dokelž pak bě-chu wšitc-y, kiž*
 because PTL be-IPRF.3PL all-NOM.PL.V REL
(kotr-yh-ž) wón k t-omu trjeb-aše
 which-ACC.PL.V-REL he.NOM for that-DAT need-IPRF.3SG

Cyle wuzamknjene je *kiž* jako narunanje za deklinabelne *kotryž* w prepozicionalnych frazach (8) a w funkciji posesiwneho pronomena (9).¹⁶

- (8a) *Do jedn-eje bě rolmops*
 in one-GEN.SG.F be.IPRF.3SG rollmops.ACC.SG.M
položi-t-a, z kotr-eho-ž jušk-a
 put-PTCP-SG.F from which-GEN.SG.M-REL juice-NOM.SG.F
kap-aše.
 drip-IPRF.3SG
- (8b) *Potom m-a-š hišće kraj, w*
 then have-PRS-2SG still country.ACC.SG.M in
kotr-ym-ž sej muž-ojo wopuš-e
 which-LOC.SG.M-REFL REFL man-NOM.PL.V plait-ACC.PL
plet-u a w sukňj-ach chodž-a.
 plait-PRS.3PL and in skirt-LOC.PL go-PRS.3PL
- (8c) *Wězo, tež lékař, ke*
 of-course even doctor.NOM.SG.M to
kotr-emu-ž chodž-u.
 which-DAT.SG.M-REL go-PRS.1SG
- (9a) *a njedžel-u powěda-š [...] sotr-am wo*
 and on-Sunday-ACC.SG.F tell-PRS.2SG sister-DAT.PL about
běrnjac-yh družin-ach a bur-ach,
 potato-LOC.PL variety-LOC.PL and farmer-LOC.PL

¹⁵ W spinkach za příklady podawa so tu a tež w dalších příkladach po gramatice spisowneje serbšćiny korektna forma.

¹⁶ W atributiwnej relatiwnej sadže (9a) móže so *kotrychž* jako subjekt po zmysle impersonalnej pódlanskeje sady rozumić. Tež w (9b-c) předležitej atributiwnej relatiwnej sadže z relatiwnym pronomenom w posesiwnej funkciji.

	<i>kotr-ych-ž</i>
which-GEN.PL-REL	<i>je</i>
be.PRS.3SG	<i>runje telko</i>
just-as-much	<i>družin</i>
variety.GEN.PL
	<i>kaž</i>
as	<i>pola</i>
at	<i>běrn-ow.</i>
potato-GEN.PL	
(9b)	<i>Młod-y</i>
young-NOM.SG.M	<i>kaplan,</i>
chaplain.NOM.SG.M	<i>kotr-eho-ž</i>
which-GEN.SG.M-REL	
	<i>lěw-a</i>
left-NOM.SG.F	<i>noh-a</i>
leg-NOM.SG.F	<i>bě</i>
be.IPRF.3SG	<i>z</i>
of
	<i>a</i>
and	<i>kož-e ...</i>
leather-GEN.SG.F		<i>drjew-a</i>
wood-GEN.SG.N
(9c)	<i>Cila</i>
PN.NOM.SG.F	<i>je</i>
be.PRS.3SG	<i>jeničk-a</i>
only-NOM.SG.F	<i>wosob-a</i>
person-NOM.SG.F
	<i>na</i>
in	<i>wobraz-u,</i>
picture-LOC.SG.M	<i>kotr-eje-ž</i>
WHICH-GEN.SG.F-REL	<i>woč-i</i>
eye-NOM.DU
	<i>so</i>
REFL	<i>błyšći-tej.</i>
shine-PRS.3DU		

Kotre ze słowow *kiž* a *kotryž* so jako relatiwny element w spisownej rěči preferuje, jeli stej wobě móžnej, njehodži so prajić. Zda so, zo je poměr we wužiwanju chětro wurunany. Móhło so dokładnišo přepytować, hač wotwisuje to wot rěčneho stila (na př. publicistiski, beletristiski abo fachowy tekst).

4. Relatiwny pronomen a partikla we wobchadnej hornjoserbšćinje SWR

4.1. Morfologiske formy pronomena

Tež w SWR stej wobaj elementaj, *kotryž* a *kiž*, zastupjenej. W morfologiji deklinabelneho *kotryž* jewja so pak zjednorjenja. Tak njerozeznawa so druhdy w NOM.SG mjez jednotliwymi genusowymi formami, ale wužiwa so jednotna forma *kotrež*.¹⁷ Dale njerozeznawa so w NOM/ACC.PL po wirilnosći resp. njewirilnosći a trjeba so husto jenož njewirilne *kotrež*:¹⁸

¹⁷ W spinkach podawa so tu a w dalšich přikładach přeco wotpowědna forma relatiwneho pronomena w spisownej rěči. Nastupajo maskulinowu formu *kotryž* by so jednotna forma *kotrež* fonetisce wujasnić móhła, dokelž bywa w SWR *y > e* (*holcy > holce* abo w přikładze 2 *měrne město měrny*; přir. SCHOLZE 2008: 49). *Kotrež* za femininum w (10d) (město *kotraž*) móže so pak jenož z morfologiskim rozšěrjenjom rozklasć. Dalši přikład, w kotrymž so *kotrež* (tu hišće skrótšene na *koteš*) na žónsku wosobu počahuje, je *Kaj Barbara, koteš ze mnu študuje*.

¹⁸ Njewobkedźbowanje kategorije wirilnosće njeje wosebitosć jenož pola pronomenow, ale plaći w SWR docyła pola wšitkich fleksiwnych słowow, *kotrež* tutu kategoriju zwuraznjeja. Formy w dualu so tu njenaspomnja, dokelž so dual we wobchadnej rěči najčasćišo z pluralom naruna (hlej SCHOLZE 2008: 118 sc.). Demonstratiwny pronomen *tón, ta, to*, *kotryž* so tu jako DEM glosěruje, je w SWR přewzał funkciju definitneho artikla a zwuraznja pragmatisku definitnosć; wjace k definitnemu artiklej w SWR hlej SCHOLZE (2012). Nimo toho wužiwa so wón tohorunja město personalneho pronomena *wón, wona, wone*.

- (10a) *t-ón* DEM-NOM.SG.M *j-om* he-DAT *tej* also *jen* INDF.ACC.SG.M *štrafcetl* ticket.ACC.SG.M
hupisa, write-out.PRS.3SG *kotr-e-ž* which-ACC.SG-REL *(kotr-y-ž)* which-ACC.SG.M-REL
t-ón DEM-NOM.SG.M *pasant* passer-by.NOM.SG.M *gor* at-all
ne-cha NEG-want.PRS.3SG *za-ć.* take-INF
- (10b) *To* IT.NOM *škoda,* a-pity *zo* COMP *take* so *nichtó* nobody.NOM *ne-jo,* NEG-be.PRS.3SG
kotr-e-ž which-NOM.SG-REL *(kotr-y-ž)* which-NOM.SG.M-REL *bu* COND.3SG *take* so
mó-l can-PTCP.SG.M *wot* about *po* after *wójn-e* war-LOC.SG.F *pójeda-ć.* tell-INF
- (10c) *t-e* DEM-NOM.PL *por* few *star-yeh* old-GEN.PL *muž-i,* man-GEN.PL
kotr-e-ž WHICH-NOM.PL-REL *(kotř-i-ž)* WHICH-NOM.PL.V-REL *šće* still *su* be.PRS.3PL
- (10d) *t-a* DEM-NOM.SG.F *generacij-a,* generation-NOM.SG.F. *kotr-e-ž* which-NOM.SG-REL
(kotr-a-ž) which-NOM.SG.F-REL *to* IT.ACC *šće* still *ne-jo* NEG-be.PRS.3SG
sobudósta-l-a notice-PTCP-SG.F

4.2. Naložovanje relatiwneho pronomena a partikle w SWR

Wjetše wotchilenja k spisownej rěči předleža w naložowanju relatiwneju *kotryž* a *kiž* w sadže. Kaž w spisownej rěči móže so *kotryž* w subjektnej funkciji a funkciji direktneho objekta (njeanimatneho, njewirilneho) bjeze wšeho z *kiž* narunać. W SWR namakamy pak tež pady, w kotrychž njewotpowěduje narunanje z *kiž* prawidłam spisowneje rěče, mjenujcy hdyž ma relatiwny element funkciju indirektneho objekta w datiwje (11a) abo genitiwje (11b) abo direktneho animatneho (11c) abo wirilneho (11d) objekta, na př. w sčehowacych příkládach:

- (11a) *t-a* DEM-NOM.SG.F *přećelk-a,* girlfriend-NOM.SG.F *kiž* REL *(kotr-ej-ž)* which-DAT.SG.F-REL
móž-eš can-PRS.2SG *ty* you.NOM *dowěri-ć* trust-INF
- (11b) *t-ón* DEM-NOM.SG.M *wučer,* teacher.NOM.SG.M *kiž* REL *(kotr-eho-ž)* which-GEN.SG.M.A-REL

	<i>jo</i> be.PRS.3SG	<i>so</i> REFL	<i>won-a</i> she-NOM	<i>boja-l-a</i> fear-PTCP-SG.F
(11c)	<i>Znaj-eš</i> know-PRS.2SG	<i>ty</i> you.NOM	<i>t-o</i> DEM-ACC.SG.M.A	
	<i>muž-a,</i> man-ACC.SG.M.A		<i>kiž</i> REL	<i>(kotr-eho-ž)</i> which-ACC.SG.M.A-REL
	<i>smó</i> be.PRS.1PL	<i>mó</i> we.NOM	<i>čora</i> yesterday	<i>widže-l-i?</i> see-PTCP-PL
(11d)	<i>t-e</i> DEM-NOM.PL	<i>přećel-e,</i> friend-NOM.PL	<i>kiž</i> REL	<i>(kotr-ych-ž)</i> which-ACC.PL.V.-REL
	<i>sym</i> be.PRS.1SG	<i>ja</i> I.NOM	<i>čora</i> yesterday	<i>trěchi-l</i> meet-PTCP.SG.M

W přikładomaj (11b) a (11c) by so po měnjenju řečnikow SWR tež genitiwna forma *kohož* pronomena *štóž* zasadzić móhła, kotraž korelěruje z demonstratiwnym pronomem resp. definitnym artiklom we hłownej sadže (*to muža, kohož*). Přikład (11d) demonstruje, zo njewužiwa so hižo pola substantiwa, kotryž je objekt a na kotryž so relativne *kiž* počahuje, wirilna forma (ACC=GEN.PL, *tych přećelow*), ale njewirilna. Snano podpěruje tež to fakt, zo so *kiž* zasadzi a nic *kotrychž*, kaž je w spisownej řeči žadane.

Dalšej přikładaj z prepozicionalnym akuzatiwom a instrumentalom pronomena *kotryž* stej (12a) a (12b):

(12a)	<i>koleg-a,</i> colleague-NOM.SG.M	<i>na</i> on	<i>kotr-o-ž</i> which-ACC.SG.M.A-REL	<i>sym</i> be.PRS.1SG		
	<i>so</i> REFL	<i>spušća-l</i> rely-PTCP.SG.M				
(12b)	<i>z</i> with	<i>t-óm</i> DEM-INS.SG.M	<i>šće</i> still	<i>so</i> REFL	<i>mó</i> we.NOM	<i>trěchi-mo</i> meet-PRS.1PL
	<i>druhde,</i> sometimes	<i>z</i> with	<i>kotr-ym-ž</i> which-INS.SG.M-REL	<i>sym</i> be.PRS.1SG	<i>ja</i> I.NOM	
	<i>lawc-e</i> seat-LOC.SG.F	<i>sedža-l</i> sit-PTCP.SG.M				

Wotwisne pady pronomena *kotryž*, kombinowane z prepozicijemi, njedowola w SWR narunanje z partiklu *kiž* kaž pady bjez prepozicijow (hlej 11). Móžne pak je wužiwanje kazuowych formow pronomena *štóž*, na př. w (12b) *z kimž* město *z kotrymž*.

Posesiwne konstrukcije z *kotryž* w genitiwje njejsu w SWR rozšěrjene a narunaja so po němskim přikładze z analytiskimi formami:

(13a)	<i>spisowaćel,</i> writer.NOM.SG.M	<i>t-ón</i> DEM-NOM.SG.M	<i>nan</i> father.NOM.SG.M	<i>wot</i> of
	<i>kotr-o-ž</i> which-GEN.SG.M-REL	<i>jo</i> be.PRS.3SG	...	
	w spisownej řeči: <i>spisowaćel, kotrehož nan je</i>			

Zajímavé sú pady z posesívnej relatívnej konštrukcie, ktorá stojí za prepózičiou, kaŕ sčchowacy:¹⁹

- (13b) *Wón bydl-eše w pinc-y domsk-eho,*
 he.NOM live-IPRF.3SG in basement-LOC.SG.F house-GEN.SG.M
- w kotr-ym-ž přen-im poschodž-e*
 in WHICH-LOC.SG.M-REL first-LOC.SG.M floor-LOC.SG.M
- młod-a swójb-a bydl-eše.*
 young-NOM.SG.F family-NOM.SG.F live-IPRF.3SG
- w spisownej rěči: ... w kotrehož přenim poschodže ...

Po pravidlách spisownej rěče by relatívny pronomen dyrbjał měć formu genitiwa *kotrehož*. W SWR pak stojí relatívny pronomen, kotryž kongruuje atributívne kaŕ prašacy pronomen (*w kotrym poschodže?*) z naslědnej nominalnej frazu w lokatiwje. Je pak přez relatívny postfiks *-ž* z hłownej sadu zwjazany. Tu jedna so wo tak mjenowanu „atrakciju w kongruency“ (připodobnjenje), při čimž substantiw *poschodže* kasus relatívneho pronomena postaja (lokatiw dla prepózičije *w*), tak zo stojí cyłk „relatívny pronomen + atribut + substantiw“ w lokatiwje. Teŕ w druhich spisownych posesívnych konštrukcijach, na př. z posesívnym pronomenom a slědowacym adjektiwom (hlej *našeho nanowa chěža*, FASSKE/MICHALK 1981: 382) naruna SWR we wotwisnych padach genitiw posesívneho pronomena z wotpowědnym padom, kotryž ŕada sej prepózičija, hlej: *w našej nanowej chěži* město *w našeho nanowej chěži*.

Zřědka a jenoŕ pola staršich rěčnikow SWR jewja so přikłady, w kotrychž so deklinujomny pronomen *kotryž* bjez postfiksa *-ž* wuŕiwa, takrjec forma přenjetneho interogatiwnego pronomena:

- (14) *dókejš t-e najswěćiš-e ta šće*
 because DEM-ACC.SG.N blessed-sacrament-ACC.SG.N PTL still
- t-ón knez, kotr-y jow*
 DEM-NOM.SG.M priest.NOM.SG.M WHICH-NOM.SG.M here
- bó-l, huchowa-l.*
 be-PTCP.SG.M save-PTCP.SG.M

Tajke wuŕiwanje bjez *-ž* nadeńdzemy drje w staršej hornjoserbšćinje a teŕ w delnjoserbskej literarnej rěči hač do 19. lětstotka, a wone je džensa hišće w delnjoserbskich dialektach rozšěrjene (hlej BARTELS/SPIESS 2012: 225, MUCKE 1891: 433).²⁰ Tu móŕe so – wosebje přez přeloŕki z němčiny do serbšćiny – wo wliw rěčneho kontakta z němčinu

¹⁹ Přikład je so pisomnje wotprašal z předłohu němskeje sady, kotruŕ dyrbjachu informanća do serbšćiny přeloŕić. Tohodla wuŕiwachu informanća na př. formy spisownej serbšćiny, kaŕ imperfekt pola werba (město perfekta) abo *młoda swójba* bjez indefinitneho artikla (potajkim město SWR *jena młoda swójba*).

²⁰ Wězo by so móhlo teŕ twjerdzić, zo njejedna so tu wo wuŕiwanje relatívneho pronomena bjez *-ž*, ale wo wuŕiwanje interogatiwnego pronomena w funkciji konektora. To by so dyrbjało hišće dokładnišo přepytować.

jednać, kotraž ma słowo *welcher* runočasnje jako formu interogatiwneho a relativneho pronomena, potajkim bjez formalneho rozdžela.²¹

4.3. Relativna partikla *kiž* a personalny pronomen („Resumption“)

W historiskich słowjanskich rěčach je so njedeklinabelnej relativnej partikli, kaž je to w hornjoserbšćinje *kiž*, dodał flektěrowacy personalny pronomen, zo by so móhła tež we wotwisnych padach wužiwać (hlej GOŁĄB/FRIEDMAN 1972: 31). Tajke zasadženje personalneho pronomena, kotrež mjenuje so jendźelsce *resumption*, wobkedźbujemy zdžěla tež w džensnišich wobchadnych słowjanskich rěčach, hlej molisosłowjanski přikład (15a) z relativnej partiklu *ka* a personalnym pronomenom *ga* (BREU 2019: 189). Tež w pólsćinje jewja so tajke pady, hižo KŘÍŽKOVA (1970: 25) mjenuje kombinaciju *co go* za genitiw. Po přepytowanjach GUZA (2017: 121) je tajke wužiwanje personalneho pronomena w pólsćinje jara wobmjezowane a njeje móžne pola *co* w restriktiwnych relativnych sadach, ale na př. w sadze (15b):

- (15a) *Jimam jena dolur ka*
 have.PRS.1SG ART.INDF.ACC.SG.M pain.ACC.SG.M REL(ACC.SG)
ga ne moram suportat.
 3SG.M.ACC NEG can.PRS.1SG bear.PFV.INF
 ‚Mam jednu ból, kotruž [kiž jeho] njemóžu wutrač.‘
- (15b) *tak-i Kropek, co ci go*
 DEM-NOM.SG.M PN.NOM.SG.M REL you.DAT he.ACC
pokazywa-t-em chyba
 show-PTCP-1SG.M probably
 ‚tón Kropek [LŠ: měnjeny je psyk], kotrehož sym či najskerje pokazať

POLAŃSKI (1967: 79) wopisuje zasadženje personalneho pronomena tež za hornjoserbšćinu („język potoczny“) z příklady kaž scěhowacy:²²

- (16) *Je to muž, kiž sym*
 be.PRS.3SG IT.NOM man.NOM.SG.M REL be.PRS.1SG
jeho wčera pola Mark-a widža-t.
 he.ACC.SG.M yesterday at PN-GEN.SG.M see-PTCP.SG.M

LEHMANN (1984: 389 sć.) přepytuje tute generelne wuwice na zakładze romanskich rěčow, wosebje laconšćiny. Přez to, zo zhubi něhdyši flektěrujomny relativny pronomen fleksiju, pozhubi tež swojej nadawkaj atribucije („Attribution“) a syntaktiskeje funkcije

²¹ Słowjenšćina je serbšćinje (na rozdžěl k druhim słowjanskim rěčam) jara podobna w tym, zo rozeznawa formalnje mjez interogatiwnym pronomenom *kdo* a relativnym pronomenom *kdor* z relativnym postfiksom. Wužiwanje interogatiwneho pronomena *kdo* w funkciji relatiwuma, kaž mamy je w příkladze (14), njeje pak w južnosłowjanskej rěči na žadyn pad móžne (přir. SONNENHAUSER 2019).

²² JANAŠ (1984: 188) podawa tajku kombinaciju njedeklinabelneho *ako* z personalnym pronomenom za delnjoserbšćinu: *Ten, ako som jomu to dal ...* W džensnišej spisownej delnjoserbšćinje so to njewužiwa a je skerje dialektalne (informacija dr. Anje Pohončoweje).

w sadže (tak mj. „Leerstellenbildung“), tak zo zwostanje jenož funkcija subordinacije.²³ Z tym přeměnja so pronomen ke konjunkciji. Atribuciju a syntaktisku funkciju móža druhe, nowe elementy w sadže přewzać, na př. „rezumptiwny personalny pronomen“, kaž to POLAŇSKI na serbskim přiładže w (16) demonstruje a kaž je to po LEHMANNU w mnohich, wosebje wobchadnych warjetetach indogermanskich rěčow móžne. Za džzensnišu SWR njemóžu tajke kombinacije z personalnym pronomenom wopodstatnić. Runje tak njejsu tajke přiłady za katolski dialekt dokładžene (hlej SSA 15: 172).

4.4. Štož město deklinabelneho kotryž

Wosebitosć, kotruž slyšimy wosebje pola starsich rěčnikow SWR, demonstruja scěhowane přiłady:

- (17a) *zes* *Chrósćic,* *kotr-e-ž* *šće* *zy* *mnu*
 from Crostwitz.GEN which-NOM.SG.F-REL still with I.INS
chodži-l-a, *D.,* *jów,* *što-ž* *fararj-ow-a*
 go-PTCP-SG.F PN here what-REL priest-POSS-NOM.SG.F
mać *jo*
 mother.NOM.SG.F be.PRS.3SG
- (17b) *t-ón* *D.,* *što-ž* *wot* *farar-a*
 DEM-NOM.SG.M PN what-REL of priest-GEN.SG.M
D. *jo* *t-ón* *nan*
 PN be.PRS.3SG DEM-NOM.SG.M father.NOM.SG.M
- (17c) *S.,* *što-ž* *něke* *t-ón* *farar*
 PN what-REL now DEM-NOM.SG.M priest.NOM.SG.M
jo, *t-ón* *bó-l...*
 be.PRS.3SG DEM-NOM.SG.M be-PTCP.SG.M

Tu steji relatiwne *štož*, wotwodžene wot prašaceho pronomena *što*, w subjektnej poziciji a počahuje so na wosobu.²⁴ W standardnej rěči byštej so na tutym městnje pronomen *kotryž* abo partikla *kiž* zasadziłoj. W regionalnych wobchadnych rěčach němčiny jewi so tohorunja wužiwanje poprawneho prašaceho pronomena *was* jako relatiwny pronomen město spisownorěčneho *das*, ale – hinak hač w serbskej wobchadnej rěči – počahujo so jenož na korelaty w neutrumje (hlej MURELLI 2012: 147 sc.): *Es war das einzige*

²³ Typiski relatiwny pronomen definuje LEHMANN (1984: 248 sc.) takle: „Drei Funktionen hat das Relativum in vielen indogermanischen und finnougri-schen Sprachen [...] Es handelt sich also um die drei von uns behandelten Funktionen der Subordination, der Leerstellenbildung und der Attribution.“

²⁴ Originalne přiłady w (17) maja přeco substantiw jako leksikaliski korelat, kiž wopisuje wosobu a na kotryž so *štož* počahuje. Tajki sadotwar je pak tež z nježiwymi referentami móžny: *ta chěža, štož tam we tóm dóle stej*. Samsny zjaw wopisujetaj BARTELS/SPIESS (2012: 235) za delnjoserbsčinu, hdžež jewi so wotpowědna delnjoserbska partikla *což* (a tež *ak(o)*, tež tam: 231) w tajkej funkciji: *Te muže a žony, což tam se rozgranjaju*. A tež za katolski dialekt su tajke přiłady dokładžene (SSA 15: 172).

*Kleid, was noch da im Schrank stand.*²⁵ Pola maskulinowych a femininowych korelatow nałožuje regionalna wobchadna němčina jenož relativnej pronomenaj *der* a *die* (MURELLI 2012: 148). Napadnje, zo pokazuje so rozšěrjenje pronomena *was* w relativnej sadže wosebje w sewjernej regionalnej němčinje a we wuchodnosrjedźnej němčinje (FLEISCHER 2004: 70). Tohorunja w awstriskej němčinje namakamy tajke přikłady, tu samo na njeneutrumowe substantiwy počahowane a samo na tajke, kotrež woznamjenjeja wosoby, hlej přikład z bloga: *Eine Person was Kfz-Mech. und Universal Schweißler ist und den Qualitätsmanagement Kurs gerade macht will kein Unternehmen haben.*²⁶ Na zakładze tutych faktow by so snano twjerdzić móhło, zo jedna so tu wo słowjanski wliw na němčinu.

Podobny zjaw předleži we wobchadnej pólsćinje, hdžež wužiwa so njedeklinabelna partikla *co*, počahujo so na substantiwy, tež na tajke, kotrež woznamjenjeja wosoby (GUZ 2017: 95, ZIFONUN 2017: 1759):

- (18a) *ludzie, co tu przychodz-q*
 people.NOM.PL what.REL here come-PRS.3PL
 ‚ludžo, kotřiž tu přichadžeja‘
- (18b) *Widzia-ł-am chłopc-a, co złapa-ł*
 see-PTCP-1SG.F boy-ACC.SG.M what.REL catch-PTCP.3SG.M
zajac-a.
 rabbit-ACC.SG.M
 ‚Sym hólca widžała, kotryž je zajaca popadnył.‘

To dopomina na funkciju słowa *štož* w přikładach (17). Rozdžěl je w formje: W pólsćinje mamy formu přenjotneho interogatiwneho pronomena, w serbšćinje pak relativne *štož*.

5. Zjeće

We woběmaj přirunowanymaj warjetetomaj hornjoserbšćinje eksistujetej deklinabelny relativny pronomen *kotryž* a relativna partikla *kiž* porno sebi a móžetej so we wěstych kontekstach mjez sobu bjeze wšeho narunać. Tute konteksty su w gramatice spisowneje hornjoserbšćinje jasnje definowane: *kiž* njemóže so jako direktny abo indirektny objekt počahować na animatny abo wirilny substantiw, dale njemóže so wužiwać w prepozicionalnych frazach abo w funkciji posesiwneho pronomena.

W serbskej wobchadnej rěči pokazuja so jasne rozdžěle k gramatiskim pravidłam spisowneje rěče: Tu jewi so *kiž* pola datiwneho a genitiwneho objekta a tohorunja pola animatneho a wirilneho direktneho objekta. Štož nastupa direktny objekt, podpěruje so wužiwanje njedeklinabelneho *kiž* přez to, zo so hižo w nominalnej frazy morfologisce njerozezna w mjez wirilnosću a njewirilnosću (hlej 11d).

²⁵ W standardnej němčinje je wužiwanje pronomena *was* jako relativny pronomen jenož dowolene w zwisku z neutralnymi pronomenami (na př. *das, was ...* abo *alles, was ...*), neutralnymi substantiwowanymi adjektiwami (*das Schöne, was ...*) abo počahujo so na cyłu hłownu sadu, nic pak pola substantiwa jako korelat (hlej MURELLI 2012: 145 sć., ZIFONUN 2017: 1761 sć.).

²⁶ <https://www.karriere.at/blog/bewerbung-alter.html> (přistup 18.02.2022; tuchwilu hižo njedopějomny).

W morfologiji pokazuja so tohorunja vulke roždžele mjez spisownej a wobchadneje rěču: Mjez tym zo ma pronomen *kotryž* w spisownej rěči dospołnu adjektiwisku deklinaciju, wobkedžbujemy we wobchadneje rěči w nominatiwje a akuzatiwje tendencu k jednotnej formje *kotrež*, bjez genusoweho diferencowanja. Dokładnišo ma so hišće přepytować, hač jewi so pola kazusow tendenca k zjednorjenju abo redukciji přez synkretizm.

Wosebitosć wobsteji we wužiwanju relatiwneho (neutralneho) *štož* město *kotryž* we wobchadneje serbsčinjne, *kotrež* so tež na femininowe a maskulinowe substantiwy, samo wosoby woznamjenjace substantiwy počahuje. Dokelž móže so samsny zjaw z wotpowědnym *was* w regionalnej wobchadneje němčinje wobkedžbować, zda so, zo jedna so wo słowjanski wliw na němčinu.

Literatura

- BARTELS, Hauke; SPIESS, Gunter 2012: Restrictive Relative Clauses in the Sorbian Languages, w: BARTELS, Hauke; SPIESS, Gunter (wud.), Sorbian in Typological Perspective. Berlin (= STUF 65/3), str. 221–245.
- BREU, Walter 2019: Partikeln und Pronomina im slawisch-romanischen Sprachkontakt. Zur Relativsatzeinleitung im Moliseslawischen, w: Zeitschrift für Slavische Philologie 75/1, str. 183–208.
- FASSKE, Helmut; MICHALK, Siegfried 1981: Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. Morphologie. Bautzen.
- FLEISCHER, Jürgen 2004: Zur Typologie des Relativsatzes in den Dialekten des Deutschen, w: PATOČKA, Franz; WIESINGER, Peter (wud.), Morphologie und Syntax deutscher Dialekte und Historische Dialektologie des Deutschen. Beiträge zum 1. Kongress der Internationalen Gesellschaft für Dialektologie des Deutschen, Marburg/Lahn, 5.–8. März 2003. Wien, str. 60–83.
- GOŁĄB, Zbigniew; FRIEDMAN, Victor A. 1972: The Relative Clauses in Slavic. Part I: Common Slavic and North Slavic, w: PERANTEAU, Paul M.; LEVI, Judith N.; PHARES, Gloria C. (wud.), The Chicago Which Hunt. Papers from the Relative Clause Festival, April 13, 1972. Chicago, str. 30–39.
- GUZ, Wojciech 2017: Resumptive Pronouns in Polish *co* Relative Clauses, w: Journal of Slavic Linguistics 25/1, str. 95–130.
- HOSE, Susanne 1996: Serbski přisłowny leksikon = Sorbisches Sprichwörterlexikon. Bautzen.
- JAKUBAŠ, Filip 1954: Hornjoserbsko-němski słownik. Budyšin.
- JANAŠ, Pětr 1984: Niedersorbische Grammatik für den Schulgebrauch. Bautzen.
- KHOLODILOVA, Maria A. 2017: Competition between ‘Who’ and ‘Which’ in Slavic Light-Headed Relative Clauses, w: Slověne – International Journal of Slavic Studies 6/1, str. 118–147.
- KŘÍŽKOVÁ, Helena 1970: Relativní věty v současných slovanských jazycích, w: Slavia 39, str. 10–40.
- LEHMANN, Christian 1984: Der Relativsatz. Typologie seiner Strukturen. Theorie seiner Funktionen. Kompendium seiner Grammatik. Tübingen.
- LINDE-USIEKIEWICZ, Jadwiga 2019: *Wh+To* Non-Restrictive Clauses in Polish and Related Phenomena. Part One. *Wh* vs. *Wh-to* Relative Clauses: An Overview, w: Studies in Polish Linguistics 14/2, str. 81–99.

- MUCKE, Karl E. 1891: Historische und vergleichende Laut- und Fomenlehre der niedersorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache. Mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialecte und des Obersorbischen. Leipzig. Neudruck 1965.
- MURELLI, Adriano 2012: *Das Geheimnis, das oder was du mir verraten hast? Das oder was als Relativpronomen*, w: KONOPKA, Marek; SCHNEIDER, Roman (wud.), Grammatische Stolpersteine digital – Festschrift für Bruno Strecker zum 65. Geburtstag. Mannheim, str. 145–152.
- POLAŃSKI, Kazimierz 1967: Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- RAGUŽ, Dragutin 1997: Praktična hrvatska gramatika. Zagreb.
- SCHOLZE, Lenka 2008: Das grammatische System der obersorbischen Umgangssprache im Sprachkontakt. Mit Grammatiktafeln im Anhang. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 45).
- SCHOLZE, Lenka 2012: On the Grammaticalization of the Definite Article in Colloquial Upper Sorbian, w: WIEMER, Björn; WÄLCHLI, Bernhard; HANSEN, Björn (wud.), Grammatical Replication and Borrowability in Language Contact. Berlin-Boston, str. 323–353.
- ŠEWC, Hinc 1968: Gramatika hornjoserbskeje rěče. 1. zwjazk: Fonematika a morfologija. Budyšin.
- ŠEWC-SCHUSTER, Hinc 1976: Gramatika hornjoserbskeje rěče. 2. zwjazk: Syntaksa. Budyšin.
- SONNENHAUSER, Barbara 2019: Interrogative, Indefinite, Relative *kdo(r)*. Why Slovene Is (not so) Different, w: Zeitschrift für Slavische Philologie 75/1, str. 151–181.
- SONNENHAUSER, Barbara; WANDL, Florian 2020: Relative Clauses, w: GREENBERG, Marc M. (wud.), Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online. Leiden, str. 1–22. Internet: http://dx.doi.org/10.1163/2589-6229_ESLO_COM_032033 [04.07.2022].
- SSA 15 = FASSKE, Helmut 1996: Sorbischer Sprachatlas. Bd. 15: Syntax. Bautzen.
- WALDE, Martin 2004: Demographisch-statistische Betrachtungen im Oberlausitzer Gemeindeverband „Am Klosterwasser“, w: Lětopis 51/1, str. 3–27.
- ZIFONUN, Gisela 2017: Relativsyntagmen, w: GUNKEL, Lutz et al. (wud.), Grammatik des Deutschen im europäischen Vergleich. Das Nominal. Teilband 1. Berlin-Boston, str. 1736–1805.